

Jelena Mihaljević Djigunović
Filozofski fakultet, Zagreb

ULOGA STRAHA OD JEZIKA U UČENJU STRANOG JEZIKA

Izvorni znanstveni članak
UDK 371.322.9:159.942:811.111'243

Primljen 18. 5. 1999.
Prihvaćen 15. 6. 1999.

U članku je riječ o strahu od jezika. U posljednje vrijeme pridaje mu se mnogo pozornosti u stručnoj literaturi o usvajanju drugoga jezika. Taj važni afektivni faktor, pokazala su istraživanja, može utjecati na mnoge komponente procesa učenja, uključujući i sam uspjeh u učenju. Istraživanje opisano u članku provedeno je na uzorku srednjoškolskih učenika koji uče engleski kao strani jezik, a njime se pokušalo ispitati postojanje straha od jezika i utvrditi njegovu povezanost s nekoliko drugih važnih faktora u učenju jezika. U zaključku se iznose implikacije rezultata provedenog istraživanja na nastavu engleskog jezika.

Ključne riječi: afektivni faktor, strah od jezika, uspjeh

UVOD

Strah od jezika definira se kao strah koji osjećamo u situaciji kad se od nas traži da se koristimo nematerinskim jezikom u kojemu nismo sasvim kompetentni. Boekaerts (1987) smatra da se strah od jezika može smatrati i karakteristikom ličnosti i stanjem vezanim za određenu situaciju. Schwarzer (1986) razlikuje nekoliko komponenti straha od jezika: kognitivnu, emocionalnu, bihevioralnu i tjelesnu. Kognitivna se komponenta odnosi na negativno samovrednovanje, zabrinutost za djelovanje u društvu, brigu o svom javnom imidžu i osjećaj nesposobnosti da se udovolji zahtjevima drugih. Emocionalna komponenta podrazumijeva osjećaj uznemirenosti, nelagode i napetosti. Bihevioralna se komponenta odnosi na nesprenost, suzdržanost, smetnje u gestama i govoru te sklonost povlačenju i izoliranju. Tjelesna komponenta, koju neki autori smatraju emocionalnom, uključuje somatske reakcije pojačanog bila, znojenje ruku i sl.

Prema Gardnerovoj i MacIntyreovoj (1989) teoriji razvoja straha od jezika, strah se pojavljuje kao posljedica ponovljenih negativnih iskustava povezanih za drugi jezik. Strah od jezika, dakle, naučena je emocionalna reakcija. U početku, tvrde ti kanadski psiholozi, učenik doživljava neki oblik straha vezan za određenu situaciju tijekom učenja. Kad se takvi doživljaji počnu ponavljati, učenik postupno počinje povezivati osjećaj straha s drugim jezikom. Intenzitet straha od jezika može s vremenom postati vrlo jak, a njegov utjecaj na učenje odlučujući. Gardner i

MacIntyre tvrdi da se strah od jezika smanjuje s povećanjem kompetencije u jeziku, koja rezultira sve većim brojem pozitivnih iskustava u uporabi drugog jezika.

Neki su istraživači uočili da strah od jezika ne mora uvijek imati isključivo negativan efekt na učenje. Tako Scovel (1978) tvrdi da neke vrste straha od jezika zapravo mogu pomoći u njegovu učenju. Kleinmann (1977) ističe pozitivnu korelaciju između straha koji pospješuje učenje i uporabe složenih jezičnih struktura. Williams (1991) smatra da je možda riječ o utjecaju različitih intenziteta straha: nizak intenzitet straha pospješuje učenje, a visok ga ometa. Neka istraživanja pokazuju povezanost visokog stupnja straha sa slabijom jezičnom produkcijom, teškoćama u učenju, rjeđim dobrovoljnim sudjelovanjem u razrednim interakcijama i odbijanjem da se u komunikaciji na drugom jeziku govori o osobnim stvarima. Gardner (Gardner *et al.*, 1992), međutim, upozorava da se ono što neki smatraju pozitivnim efektima straha od jezika možda treba pripisati utjecaju motivacije.

Strah od jezika obično se mjeri upitnicima, a za prikupljanje podataka o izvorima straha istraživači se često koriste učeničkim dnevnicima učenja.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

U istraživanju smo najprije željeli utvrditi koliko je strah od jezika prisutan u hrvatskih učenika engleskoga kao stranog jezika te postoje li razlike u njegovu intenzitetu između učenika i učenica. Nadalje, zanimala nas je povezanost straha od jezika s uspjehom u učenju, pojmom o sebi, atribucijama uspjeha i neuspjeha te motivacijom.

UZORAK

Istraživanje je provedeno sa 169 učenika jedne opće gimnazije. Uključena su dva prva, dva druga i dva treća razreda.

INSTRUMENTI

Strah od jezika ispitan je upitnikom koji je sastavio Gardner (1985) (vidjeti Dodatak). Upitnik se sastoji od pet stavaka koji se odnose na osjećaj nelagode pri javljanju na satu, nervozu i zbunjenost u situaciji kad se treba koristiti engleskim, strah od ismijavanja i osjećaj da drugi u razredu znaju više. Uz pet stavaka stajale su skale Likertova tipa od pet stupnjeva (1. potpuno se slažem; 5. uopće se ne slažem).

Atribucije su ispitane upitnicima preuzetim od Julkunena (1989), pojam o sebi skraćenom verzijom upitnika koji je izradio Laine (1987), a motivacija upitnikom koji je izradila Mihaljević (1991). Svi ti upitnici sadržavali su također skale Likertova tipa od pet stupnjeva.

Kao mjera uspjeha u učenju engleskog jezika uzeta je ocjena koju su ispitanici postigli u prethodnom polugodištu.

REZULTATI I DISKUSIJA

Razlike između učenika i učenica

Analizom varijance utvrdili smo da je razlika u intenzitetu straha od jezika između učenika i učenica statistički značajna ($F = 7.0785$, $p < .01$). Srednje vrijednosti pokazuju da je strah jači u učenica (2.28, $SD = 1.06$) nego u učenika (1.82, $SD = 1.02$).

I ranija istraživanja (Mihaljević, 1991) pokazala su da su učenice osjetljivije na pojedine aspekte učenja stranog jezika te da njihov uspjeh ovisi o većem broju faktora nego uspjeh učenika.

Povezanost s uspjehom u učenju

Izračunavanjem koeficijenta korelacije između ispitanikovih odgovora u Gardnerovu i McIntyreovu upitniku i ocjena iz engleskog jezika utvrdili smo povezanosti straha od jezika i uspjeha u učenju engleskog jezika. Koeficijent korelacije a iznosio je -0.38 i bio statistički značajan na razini $p < .01$. Što su ispitanici osjećali veći stupanj straha od jezika, to je njihov uspjeh bio niži.

Korelacijska ispitivanja ne daju nam dokaz o smjeru povezanosti, stoga ne možemo pouzdano tvrditi da strah od jezika uzrokuje slab uspjeh u učenju. Povezanost tih dvaju faktora može biti posljedica utjecaja drugih faktora koji utječu i na strah i na uspjeh. Također, moguće je pretpostaviti da nizak uspjeh u učenju može uzrokovati strah od jezika. Učenik, naime, zbog ponovljenih neuspjeha u učenju engleskog jezika može negativne emocije početi povezivati uz engleski jezik i njegovo učenje.

Činjenica da je u našem istraživanju koeficijent korelacije straha od jezika i uspjeha relativno nizak (iako Skehan, 1989, navodi da je u većini istraživanja visina korelacije oko .30) upozorava na to da proces učenja jezika (i uspjeh kao rezultat toga procesa) nije linearan nego je multidimenzionalan i slojevit. Nažalost, o pravim odnosima između relevantnih varijabli možemo samo nagađati jer postojeće metode istraživanja zasad još ne dopuštaju dublje uvide u fenomen učenja stranog jezika.

Povezanost s drugim faktorima učenja

Kako bismo utvrdili povezanost straha od jezika s pojmom o sebi, atribucijama i motivacijom, izračunali smo njihove koeficijente korelacije (tablica 1).

Tablica 1. Povezanost straha od jezika s pojmom o sebi, atribucijama i motivacijom

	Strah od jezika
Pojam o sebi	-.4294**
Uspjeh ⇄ znanje	-.1379
Uspjeh ⇄ trud	.1421
Uspjeh ⇄ sreća	.1298
Uspjeh ⇄ lakoća zadatka	-.0476
Uspjeh ⇄ zanimljivost zadatka	-.1386
Uspjeh ⇄ uživanje u rješavanju zadatka	-.1406
Neuspjeh ⇄ nedostatak znanja	.2637**
Neuspjeh ⇄ nedostatak truda	.1014
Neuspjeh ⇄ nedostatak sreće	.0855
Neuspjeh ⇄ težina zadatka	.1842*
Neuspjeh ⇄ nezanimljivost zadatka	.0377
Neuspjeh ⇄ nemogućnost uživanja	.1377
Motivacija	-.2595**

** $p < .01$; * $p < .05$

Dobiveni rezultati pokazuju da su učenici s većim strahom od jezika značajno rjeđe od učenika s manjim strahom uspjeh pripisivali svom znanju, zanimljivosti zadatka i uživanju u zadatku. Takvi su učenici, također, značajno češće svoj uspjeh pripisivali vlastitu trudu.

Učenici s većim strahom od jezika značajno su češće nego učenici s nižim strahom svoj neuspjeh pripisivali znanju, težini zadatka i nedostatku uživanja u zadatku.

Može se pretpostaviti da je velik strah od jezika uzrokovao nizak pojam o sebi, s jedne strane, i, s druge strane, nemogućnost da se učenik posveti zadatku toliko da uoči njegovu zanimljivost ili uživa u njegovu rješavanju. Istraživanja su već pokazala da visok stupanj straha utječe na učenje odvratanjem učenikove pozornosti od zadatka (Sarason, 1986). Neke učenike s velikim strahom od jezika karakterizira potpuna zaokupljenost sumnjom u svoje sposobnosti, što može apsorbirati dio sposobnosti za procesiranje informacija pa učeniku preostaje još manje mogućnosti za uspješno rješavanje zadataka. Jedna od posljedica jesu i iskrivljene interpretacije karakteristika zadatka i vlastita uspjeha.

Koeficijent korelacije između straha od jezika i motivacije pokazuje značajnu negativnu povezanost. Što su ispitanici osjećali jači strah od jezika, to su bili manje motivirani za učenje. Na temelju korelacija ne može se govoriti o uzročnosti, no prema dosadašnjim spoznajama možemo pretpostaviti kako je, u određenim slučajevima, nedostatak truda koji možemo zapaziti u svojim učenika posljedica upravo straha od jezika.

ZAKLJUČAK

Rezultati opisanog istraživanja upozoravaju nas na to da strah od jezika može igrati važnu ulogu u procesu učenja stranog jezika. Kako bi nastavnici mogli dobro razumjeti ponašanje učenika tijekom procesa učenja, trebali bi obratiti pozornost i na afektivne faktore koji učenike mogu potaknuti na određena ponašanja. Na primjer, slab uspjeh određenog učenika ne mora nužno biti posljedica njegova nedovoljnog truda nego posljedica sasvim drugih činjenica. Nakon početnih negativnih emocija vezanih uz nastavu engleskog jezika (npr. podsmijeh drugih učenika, nesigurnost i zbunjenost pri uporabi engleskoga u razredu), učenik može razviti strah od jezika koji ga sputava u učenju. Ako, usto, drži da uspjeh u učenju ovisi u najvećoj mjeri o talentu za jezike kojim on sam nije obdaren, njegov će akademski pojam o sebi kao učeniku engleskog jezika vjerojatno biti također negativan. Interakcija tih triju faktora može biti glavnim uzrokom učenikova neuspjeha.

Nastavnik, da bi pomogao učenicima, najprije treba dijagnosticirati problem. Njegova intervencija može krenuti s različitih polazišta. Može pokušati u učeniku potaknuti tzv. poželjan atribucijski stil. Zahvaljujući takvu atribucijskom stilu, učenik će uspjeh povezivati s trudom i marljivošću, faktorima koji su pod njegovom kontrolom, a neuspjeh s njihovim pomanjkanjem. Takve atribucije neće negativno djelovati na njegov pojam o sebi, pa ni povremeni neuspjesi neće nužno izazvati strah od jezika.

Spoznaje o interakciji straha od jezika, kao faktora povezanog za uspjeh u učenju, tek su temelj od kojeg se može u određenoj situaciji krenuti u rješavanje učenikovih neuspjeha. Nažalost, u praksi je često prezahtjevno od nastavnika očekivati dublji angažman. Teško se može očekivati da nastavnik mnogo pomogne učenicima u rješavanju problema na afektivnoj razini jer ta pomoć zahtijeva dobro poznavanje učenika, što je gotovo nemoguće u sadašnjim uvjetima: razredima s mnogo učenika i malim brojem sati stranog jezika.

DODATAK

Upitnik o strahu od jezika (Gardner, 1985)

Zaokruži brojku koja najbolje odražava tvoje mišljenje.

(1 = uopće se ne slažem; 2 = djelomično se slažem; 3 = ne znam; 4 = prilično se slažem; 5 = potpuno se slažem)

1. Neugodno mi je sam/sama se javljati na satu engleskog.	1 2 3 4 5
2. Kada govorim engleski u školi, nikad se ne osjećam sigurnim/om u sebe.	1 2 3 4 5
3. Uvijek imam osjećaj da drugi u razredu engleski znaju bolje od mene.	1 2 3 4 5

4. Nervozan/na sam i zbunjen/a kad moram govoriti engleski u školi.	1 2 3 4 5
5. Bojim se da će se u razredu smijati kad ja govorim engleski.	1 2 3 4 5

LITERATURA

- Boekaerts, M. (1987). Die Effekte von state- und traitmotivationaler Orientierung auf das Lernergebnis. *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie* 1, 29–43.
- Gardner, R. C. (1985). *Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation*. London: Edward Arnold.
- Julkunen, K. (1989). "Situation- and Task-Specific Motivation in Foreign Language Learning and Teaching". *Publications in Education*. Joensuu: University of Joensuu.
- Kleinmann, H. (1977). Avoidance behavior in adult second language acquisition. *Language Learning* 27, 93–107.
- Laine, E. (1977). *Foreign Language Learning Motivation in Finland I*. Turku: Turku University Press.
- Mihaljević, J. (1991). *Nastava engleskog jezika i motivacija za učenje*. Neobjavljena doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Sarason, I. G. (1986). "Test anxiety, worry and cognitive inference". U: Schwarzer, R. (ur.) *Self-rated cognitions in anxiety and motivation*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Schwarzer, R. (ur.) (1986). *Self-rated cognitions in anxiety and motivation*. 265–284. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Scovel, T. (1978). The effect of affect on foreign language learning: a review of the anxiety research. *Language Learning* 28, 129–142.
- Williams, K. (1991). Anxiety and formal/foreign language learning. *RELC Journal* 22, 19–28.

LANGUAGE LEARNING ANXIETY AS A FACTOR IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Summary

The article deals with language learning anxiety, which has lately been given a lot of attention in SLA literature. Studies have shown that this important affective factor can influence other variables important for the language learning process, including learning outcomes.

The study described in the article was carried out on a sample of secondary school learners of English as a foreign language (EFL). The aim was to establish the existence of language learning strategies and to look into their relationship with a number of other factors relevant for language learning. After the description and discussion of the results their implications for teaching EFL are suggested in the conclusion section of the article.

Key words: affective factor, language learning anxiety, achievement

